

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Volume: 3 Issue: 15

Klasik Türk Edebiyatının Kaynakları Özel Sayısı

-Prof. Dr. Turgut KARABEY Armağanı-

SIYER YAZICILIĞI VE TÜRKLERİN SIYER İLMİNE KATKILARI SIYER WRITING AND CONTRIBUTION OF TURKS IN SIYER DISCIPLINE

Ayhan TERGİP*

Özet

Bu çalışma siyer yazıcılığının ilk ortaya çıkışını, bununla birlikte Türk edebiyatındaki yansımalarını incelemektedir. Klasik Türk edebiyatında hatta son dönem Türk edebiyatında hemen hemen her şair veya yazar bu türde eser vermeye gayret etmiştir. Şekil bakımından ele aldığımızda manzum, mensur ya da manzum-mensur karışık; muhteva bakımından ele aldığımızdaysa hilye, mirâciye, hicretnâme, esma-i şerife ve gazavat-ı nübüvve gibi pek çok türde eser karşımıza çıkmaktadır. Çalışmamız, bu türlerle İslam edebiyatında siyer türünün ortaya çıkış macerasını ve Türk edebiyatının siyer türüne katkılarını ele almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Siyer, Türk edebiyatı, Hilye, Miraciye, Hz. Muhammed.

Abstract

This study investigates the first emergence of *siyer* writing and the reflections of it in the Turkish literature. In Classical Turkish Literature insomuch as in the contemporary Turkish Literature, almost every poet or writer attempts to produce a literary work in this type. When it is discussed in terms of structure, works in verse, prose or in a mixed type of verse and prose; while in a discussion of content, works in various styles such as hilye, miraciye, hicretname, esma-i şerife and gazavat-ı nübüvve appear. Our study argues out the adventure of the rise of *siyer* genre in Islamic Literature upon the types mentioned above, and the contribution of the Turkish Literature in it.

Key Words: Siyer, Turkish Literature, Hilye, Miraciye, Prophet Muhammad.

Siyer, Siyer İlminin Doğuşu, Kaynakları ve İlk Siyer Çalışmaları

Kavramsal Çerçeve

Meğâzî kelimesi “ğazeve” kökünden türetilmiş olup “mağzâ” ya da “mağzât” kelimesinin çoğuludur. Savaş yapılan yerler, savaş, harp hikâyeleri veya destanları gibi anlamlara gelmektedir. (İbn Manzur, 1956: 123) Kavram olarak ise, Hz. Muhammed’in savaşlarını konu edinen müstakil bir ilim olarak tanımlayabiliriz. (Horovitz, 2002: 20)

* Dr., Londra Eğitim Müşavirliği, ayhantergip@gmail.com

Modern ifadesi ile *meğâzî*, Hz. Peygamber'in on senelik Medine hayatının kurmay ve diplomat yönünü kendine konu edinmiş olup harp tarihi, muharebe sevk ve harekâtı, devlet hukuku, devletler ve toplumlararası diplomatik münasebetler açısından son derece önemli bir ilim dalıdır. (Yardım, 1989: 216)

Siyer kelimesi ise "seyera" kökünden türetilmiş olup "sîre" veya "sîret" kelimesinin çoğuludur. Sözlükte ise bir kimsenin içi, hâli, tavrı, gidişi, ahlakı veya hâl tercümesi anlamlarına gelir. Bu kelime İslam tarihi literatüründe Hz. Peygamberin hayatını anlatmak için kullanılmıştır. Zaman içinde anlamı daha da genişlemiş olup soy dizini, doğumu, çocukluğu, gençlik yılları, peygamberliği, Mekke ve Medine'de meydana gelen olaylar ve gerçekleşen savaşları da içine alacak şekilde, doğumundan ölümüne kadar Hz. Peygamber (s.a.s)'in hayatından söz eden kitaplara "Siyer-i Nebî", "es-Siretü'n-Nebeviyye" veya kısaca "Siyer" adı verilmiştir. (Hızlı, 1992: 428)

Siyer ve Meğazi arasındaki ilişkiye bir göz atarsak bu kelimeler, her ne kadar başlangıçta tam olarak birbirlerinin yerine kullanılmasalar da ileriki dönemlerde bu isimlerdeki eserler muhteva olarak birleşmişlerdir. Şöyle ki ilk devirlerde meğâzî ve siyer, birbirinden farklı telakki edilmiş; siyer daha genel, meğâzî ise daha dar bir anlam ifade etmiştir. (Yardım, 1989: 216) Siyer, Hz. Peygamber'in hayatının Mekke ve Medine devirlerini bir bütün olarak ele alırken, meğâzî, onun son on senelik Medine hayatının sadece gazve ve savaşlarını konu edinmiştir. Ancak daha sonraları meğâzî ve siyer kavramları, birbirini ifade edecek tarzda kullanılır olmuş; bazı meğâzî türü eserler, siyer türü eserler gibi Hz. Peygamber'in hayatından bütünüyle bahsetmiştir. (Hızlı, 1985: 3623) Netice itibarıyla meğâzî ve siyer kavramları hem Hz. Peygamber'in hayatından hem de gazalarından söz eden ilimlere isim olmuştur. (Hizmetli, 2006: 61)

Siyer-Hadis Ve Siyer-İslam Tarihi İlişkisi

Siyer ilmi, bir yönüyle hadis ilmine, bir yönüyle de İslâm tarihine dâhildir. Konusu, Hz. Peygamber'in sözleri, davranışları ve hayatının çeşitli yönleri ile sınırlandırılmıştır. Bu yönüyle siyer, Hz. Peygamber'in sözleri ve fiillerini konu edinen hadis ilminin bilinmesini gerekli kılmıştır. Öte yandan siyer ilmi, en geniş şekliyle Hz. Peygamber'in terceme-i hâlidir. Zaman bakımından Hz. Peygamber'in doğumuna tekaddüm eden Câhiliye döneminden başlar, vefatını takip eden senede sona erer. Bu yönüyle de İslâm tarihinin bir bölümünü oluşturur. (Yardım, 1989: 215)

Siyer Yazıcılığının Doğuşu ve Gelişimi

Doğuşunu Hazırlayan Sebepler:

Siyer yazıcılığının doğuşuna etki eden birçok unsur vardır. Bunların başında da Müslümanların, Resulullah'ın örnek ve model insan olma vasıflarını sonraki nesillere bir bütün olarak aktarma isteği gelmektedir. Müslümanlar arasında Hz. Peygamber'in hadislerini ve doğumundan vefatına kadar hayatını tespit etmek ihtiyacı İslâm'ın çok erken dönemlerinde ortaya çıkmıştır. Kur'an'da, Hz. Peygamber'in Müslümanlar için her konuda örnek olarak takdim edilmesi (Kur'an-ı Kerim, 33/21), kısacası Hz. Muhammed'i bilmek ve tanımak, en mükemmel şekliyle İslâm'ı ve kulluğun en güzel örneğini bilmek ve tanımak anlamına geldiğinden, Müslümanların Hz. Peygamber'e ve İslâm'a bağlılıkları, meğâzî ve siyer bilgilerinin tespit edilmesini gerekli kılmıştır. (el-Shaman, 1982: VII)

Kur'an üzerinde çalışma yapan Müslümanlar, Kur'an'ın Hz. Muhammed'in hayatından bağımsız olarak ele alınamayacağını çok erken dönemlerde fark etmişlerdi. Kur'an'ın tefsir edilmeye başlanması, bir ayetin hangi şart ve olaya bağlı olarak nâzil olduğunun tespiti

çalışmaları, Müslümanları, Hz. Peygamber'in hayatını her yönüyle araştırmaya ve tanımaya yönelmiştir. (Günaltay, 1991: 17; el-Shaman, 1982: VII, Hizmetli, 2006: 45)

Müslümanların dikkatini siyer araştırmalarına yönlendiren bir başka sebep de hukukî ihtiyaçlar ve siyasî çekişmelerdir. Zira İslâm'ın iki ana kaynağı olan Kur'an'ın yorumu ve sünnet/hadis konumunu belirlemede, Hz. Muhammed'in sîretini bilmenin hayati önemi vardır. Hukukî birtakım sorunlara çözüm bulma ihtiyacı, âlimleri, ferdî veya kamu hukukuna misâl teşkil edebilecek vâkıaların tespiti için, siyer araştırmalarına yönelmiştir. Özellikle vergi sisteminde, arazilerin hukukî konumları en çok karşılaşılan problemdi ve sorunun temelinde Hz. Muhammed ve Râşid halifeler dönemindeki uygulamalar yatıyordu. Bu uygulamaların tespiti için de Siyer ilmi önemli bir başvuru alanı idi.

Siyasî ve mezhebî çekişmeler, İslâm kültür tarihinde derin izler bırakmıştır. Başlangıçta siyasî olan ihtilafların dinî bir veçhete büründürülmesi, itikadî birtakım problemlerin temelinde tarihî hâdiselerin yatması, söz konusu hâdiselerin iyi bilinmesi gerekliliğini doğurmuştur. Ayrıca, her mezhebin kendi argümanlarını Resulullah'ın sözlerinde ve hareketlerinde aramaya kalkışması, her kesimden Müslüman'ı Hz. Muhammed'in hayatını araştırmaya yönelmiştir. Her ne kadar kötü niyetli bazı hareketlerin temelinde de siyâsî ve mezhebî çekişmeler yatmakta ise de bu çekişmelerin siyer yazıcılığı üzerinde, gerek metodolojisinin geliştirilmesi, gerekse de yeni araştırmalara vesile olması açısından olumlu tesirleri olmuştur. (Öz, 2006: 30)

Müslümanların, ehli kitap ve öteki dinlere mensup kişilerle birlikte yaşamaları, Fars ve Bizans medeniyetlerine mensup milletlerle bir araya gelmeleri, Kur'an'ın öteki peygamberlerden ve geçmiş kavimlerden söz etmesi, Müslümanları, İslâm Peygamberinin sîretini tüm yönleriyle zaptetmeye sevk etmiştir. (Günaltay, 1991: 17; Hizmetli, 2006: 64.)

Tefsir, hadis, fıkıh vb. ilimlerin yavaş yavaş teşekkül etmesi, Hz. Peygamber'in siyerinin ve devrindeki hadiselerin bilinmesini gerekli kıldığı gibi, dört halife dönemindeki hadiselerin ve icraatların da bilinmesini gerektirmiştir. (Günaltay, 1991: 18; Hizmetli, 2006: 66-67)

Hz. Peygamber ve sahabelerinin haberlerini ve ilk Müslümanların yaşadığı hadiseleri kaybolmaktan koruma düşüncesi, Hz. Peygamber'in siyerinin toplanmasına katkıda bulunmuştur. (el-Shaman, 1982: VII)

Savaşlarda gayrimüslimlere, kadınlara, çocuklara nasıl davranılması gerektiği gibi hususlar meğâzi ve siyer ilminin doğuşuna katkıda bulunmuştur. Nitekim hadis kitaplarında "siyer", "meğâzi", "cihad" başlıklarıyla bölümler bulunurken, fıkıh kitaplarında Hz. Peygamber'in gayri Müslimlerle ve başka devletlerle münasebetlerini düzenleyen müstakil kitap veya kitaplardaki bölümler siyer adını almıştır. Hz. Peygamber'in gaza ve savaşları Müslümanlara moral bakımından kuvvet kaynağı teşkil etmiş; gazalarla ilgili rivayetler, kendi cihat ve fetih hareketlerinde ışık tutucu olduğu için tespit edilmiştir. (Bilmen, 1968: 350)

Sonuç olarak, Hz. Peygamber'in hayatının değişik yönleriyle alakalı bilgiler, sahabe döneminde de örnekleri görülmekle birlikte, özellikle tâbiün döneminde yoğun bir şekilde toplanmaya başlanmıştır. Bunda bir taraftan Kur'an'ın, Hz. Peygamber'i Müslümanlara örnek göstermesi ve ona uymaya çağırması; diğer taraftan onu görememiş olan tâbiün neslindeki Hz. Peygamber'i tanıma şevk ve arzusu etkili olmuştur. (Özdemir, 2003: 2)

Ortaya Çıkışı ve Gelişmesi

Yukarıda sayılan bütün bu nedenler Müslümanları Hz. Muhammed'in hayatını kayıt altına almaya itmiştir. Esasında Müslümanlarda ilk tarih yazıcılığı, daha Hz. Peygamber hayatta iken başlamıştır. Hz. Peygamber'i yaşamlarının her alanında örnek almaya çalışan sahabe, onun sözlerini ve fiillerini kaydetmeye özen göstermişlerdir. Mekke döneminde başlayan hadis

toplama hareketi, kayıt altına alınan hadislerin Kur'an-ı Kerim ayetleriyle karışması ihtimali göz önünde bulundurularak, Hz. Peygamber tarafından yasaklanmıştır.¹

Medine dönemine geçilip, Kur'an üslubu ile Hz. Peygamber'in kendi üslubunun ayırt edilmeye başlanmasıyla, hadislerin Kur'an ayetleri ile karışması ihtimali ortadan kalkmıştır. Böyle bir tehlikenin ortadan kalkmasıyla Hz. Peygamber hadislerin kaydedilmesine tekrar izin verdi.² İşte sahabe tarafından toplanıp kaydedilen bu hadisler, Müslümanlarda ilk tarih yazıcılığının da başlangıcını oluşturmaktadır.

Müslüman tarih yazıcılığının ilk ürünleri olan meğâzilerin (Lewis, 1973: 183) menbaı da yine tedvin edilen bu ilk hadisler olmuştur. Bu nedenle başlarda İslam tarihçiliği, hadis ilminin alt dalı olarak telakki edilmiştir. Ancak ileriki dönemlerde her ikisi de ayrı bir ilim dalı olarak gelişmelerini sürdürmüşlerdir.

Meğâzî ve siyer sahasındaki ilk telif çalışmaları, bazı sahabîler ve onların muhaddis olan çocukları tarafından gerçekleştirilmiştir. Öyle ki, bizzat kendilerinin birer kitap yazdığı bilinen sahabe sayısı elliden az değildir. Onlardan her biri bu bilgileri sahife adı verilen bir kitapçıkta toplayıp Tâbiûn nesline aktarmışlardır. (el-Shaman, 1982: VII; Erşahin, 2000: 50) Meselâ el-Vâkidî'nin (ö.207/823) kaynaklarından biri olarak sahabî Sehl b. Ebî Hamse el-Ensârî'nin (ö.41/881) tasnif ettiği bir kitap zikredilmektedir. Yine Vâkidî'nin kaynakları arasında yer alan böyle bir eser, müellifi olan sahabînin torunu Ebû Amr b. Hureys el-Uzrî'nin elinde bulunmaktadır. Abdullah b. Abbas'ın (68/688) kendisine atfedilen pek çok kitabı arasında Hz. Peygamber'in nesebine ve meğâzîsine ait bilgilerin de yer aldığı, ayrıca ders halkasında gününün bir kısmını meğâzî öğretmeye tahsis ettiği rivayet edilmiştir. (Erşahin, 2000: 50) Sahabeden Sa'd b. Ubade el-Hazrecî'nin (ö.123/740) meğâzî ilmine katkısı olmuştur. (el-Shaman, 1982: IX)

Medine'de başlayan meğâzî ve siyer çalışmaları, tâbiûn neslinde semeresini vermiştir. Ebû Muhammed Said b. el-Müseyyeb el-Mahzûmî (ö.94/713), Ebu Fadâla Ubeydullah b. Kab b. Malik el-Ensârî (ö.97/715), Amr b. Şarahil eş-Şa'bî (ö.103/722), meğâzî ve siyer hakkında eser veren tâbiûn neslindedir. (el-Shaman, 1982: X) Meğâzî yazarlarının başında Medine fukahâsından ve muhaddislerinden sayılan Hz. Osman'ın oğlu Eban b. Osman b. Affan (ö.96/714 veya 105/723-24)³ gelmektedir. (Hizmetli, 2006: 114) Eban b. Osman'dan sonra sahabîler dönemine en yakın meğâzî müelliflerinden Urve b. ez-Zübeyr el-Avvam el-Esedî (ö.94/712) meğâzî ilminin kurucularından sayılmaktadır. Urve b. Zübeyr'den gelen rivayetler, mevcut siyer malzemesinin ve Hz. Peygamber'in hayatı ile ilgili hadislerin önemli bir bölümünün oluşturmaktadır. (Hizmetli, 2006: 112)

Urve b. Zübeyr'den sonra Şurahbil b. Sa'd (ö.123/731) meğâzî hakkında eser vermiştir. Şurahbil b. Sa'd, muhâcirlerin, Bedir ve Uhud gazalarına iştirak edenlerinin isim listelerini hazırlamış ve İbn Sa'd'a kaynaklık etmiştir. Daha sonra Vehb b. Münebbih (ö.110/728) meğâzî konusunda eser vermiş ve siyer kitaplarına İsrâiliyyât ve Kitab-ı Mukaddes'in rivayetlerini sokmuştur. Vehb b. Münebbih dikkatsiz bir tarihçi sayılmıştır. Bununla birlikte eseri, İbn İshak üzerinde büyük tesir icra etmiştir. (el-Shaman, 1982: XI)

Bu ilk çalışmalardan sonra siyer kitapları Arapçanın dışında Farsçaya da taşınmış ve gittikçe artan bir oranda menkıbevî unsurları içine almıştır. İlk metinlerde şiir, ancak bir unsur

¹ Müslim, Zühd: 78; Ahmed b. Hanbel, *Müsned-i Ahmed b. Hanbel*, C. III., Beyrut, Dâru Sadr, t.y. s. 12, Anlamı: "Benden (Kur'an dışında) bir şey yazmayın. Kim benden, Kur'an'dan başka bir şey yazdı ise onu imha etsin. Benden (şifâhî) rivâyette bulunun, bunda bir mahzur yok. Ancak, kim bilerek bana yalan nisbet eder (ve söylemediğim şeyi söylerse) ateşteki yerini hazırlasın."

² Hadislerin yazımına izin verilen hadis için bkz. Ebu Davud, İlm: 3.

³ Eban b. Osman'ın vefat tarihi konusunda ihtilaf vardır. Buhârî, Tarih'inde onun Velid döneminde (H. 86-96), İbn Sa'd ise II. Yezid döneminde (H. 101-105) öldüğünü söylemektedirler.

olarak yer alırken daha sonrakilerde şiirin yeri genişlemiş, bazı siyer kitapları manzum olarak kaleme alınmaya başlamıştır.

Siyer alanında İslâm tarihinde büyük şöhrete kavuşmuş, dört eser vardır: “Siyer-i Erbaa” diye adlandırılan bu eserler, İbn Hişam’ın “es-Sîretü’n-Nebeviyye” si, İbn Seyyidinnâs’ın “Uyûnu’l-Eser fî Fünûni’l-Meğâzî ve’ş-Şemâili ve’s-Siyer”i, Muhammed b. Yusuf ed-Dîmeşkî’nin “Sebîlü’r-Reşad” ı ve Ali b. Burhaneddin el-Halebî’nin “İnsânü’l-Uyûn” udur. (Algül, 1997: 18)

Siyer alanındaki çalışmalar şu dönemlere ayrılabilir: (Öz, 2006: 464-465)

Başlangıç Dönemi: Müslüman ilim çevrelerince, Hz. Peygamber’in hayatını araştırmaya duyulan ihtiyaçların hasıl olduğu, bunun teknik ve üslubunun şekillenmeye başladığı dönemdir.

Risâleler Dönemi: Hz. Peygamber’in hayatından değişik kesitleri konu alan veya belirli bir râviye ait rivâyetlerin risalelerde ve sahifelerde toplanması dönemidir.

Cem’ Dönemi: Risaleler veya sahifelerde dağınık hâlde bulunan siyer malzemesinin bir araya getirildiği dönemdir.

Tasnif-Telif Dönemi: İlk özgün siyer eserlerinin telif dönemidir. Müellifler, cem’ olunan veya henüz risalelerde bulunan malzemelerin, konularına göre tasnifini yaparak, belli bir kronoloji dâhilinde ilk eserlerini telif etmişlerdir. Bu dönemin en bariz vasıflarından biri, siyer malzemesinin genişlemeye başlamasıdır.

Klasik Nakil Dönemi: Bir önceki dönemde telif edilen eserlerin, nakledilmesi dönemidir. Ancak bu dönemin müellifleri sadece üstadlarının eserlerini nakletmekle yetinmemişler, kendi buldukları rivâyetleri de eklemişler, gerekli gördükleri yerlerde tenkit, yorum ve şerhlerini zikretmişlerdir.

Karşılaştırmalı Nakil Dönemi: İslâm siyer yazıcılığının en uzun dönemidir ve İbn Sa’d’la başlamıştır. Bu dönemde müellifler, kendilerinden önceki eserleri karşılaştırmalı olarak nakletmişlerdir. Vâkıdî’nin eserlerini nakletmesi ile klasik nakil dönemi içerisinde yer alan İbn Sa’d, haberleri karşılaştırmalı olarak nakletmesi ile de yeni bir çıkır açmış, kendisinden sonraki tarihçileri etkilemiştir.

Son olarak siyer yazıcılığının kaynaklarına şöyle bir göz attığımızda başta Kur’ân-ı Kerim ve Hadis kitapları olmak üzere çeşitli sahifeler/risâleleri, vesikalarla birlikte dönemin özelliklerini en iyi bir şekilde yansıtan şiirleri ve sözlü (şifâhî) kaynakları görürüz.

İslâm dünyasında, siyer yazıcılığı alanındaki çalışmalar, hem İslâm dinine ve tarihine hem de İslâm medeniyetine daha fazla ilgi duyulmasını sağlamış; İslâm tarihi araştırmalarını şekil ve içerik itibarıyla yönlendirmiştir.

Türklerin Siyer İlimine Katkıları ve Türkçe Siyer Kitapları

1) Türklerde Siyer Yazıcılığı

Türkler Müslüman olduktan sonra diğer toplumlar gibi Hz Muhammed’i tanıma gayreti içine girmişlerdir. Dolayısıyla Hz. Peygamber’in hayatı, şemâili, ahlakî özellikleri, methi, gazve ve seriyyeleri gibi daha birçok alanla ilgili sayısız eser yazmışlardır. Bu eserlerin birçoğu Arapça ve Farsçadan tercüme olup telif eserler ilerleyen dönemlerde verilmeye başlanmıştır. Bu eserler arasında en önemli yer, onun hayatına dair yazılmış olan siyer kitaplarının olmuştur.

Türkler, Peygamber hakkındaki bilgilerini önceleri sözlü kaynaklardan almışlar, daha sonraları ise hadis kitapları, siyerler, genel İslam tarihleri, kısas-ı enbiyalar gibi yazılı kaynaklara da ulaşmışlardır. (Erşahin, 2000: 197)

Türkler, Arapça ve Farsça eserleri kendi dillerine çevirerek dinî alandaki bilgi eksikliklerini tamamlama gayreti içerisinde olmuşlardır. Kuşkusuz bu tercüme çalışmasını ikinci bir aşama yani telif aşaması izlemiştir. Türklerin kendi dillerinde yazdıkları ilk siyer kitabının adı ve yazılış tarihi henüz kesin olarak tespit edilememekle birlikte, çoğu dinî konuda olduğu gibi siyer alanında da, komşuları olan Farısların oluşturduğu edebiyattan etkilendikleri ve bu dilden yapılan çevirilerin etkisinde kaldıkları tahmin edilebilir. (Erşahin, 2005: 335)

Her Müslüman toplum gibi Türkler de, Hz. Peygamber'le ilgili bilgileri önce sözlü kaynaklardan, bir süre sonra da yazılı kaynaklardan almışlardır. Yazılı kaynakların başlıcaları, ilk dönemler için hadis kitapları, siyerler, genel İslâm tarihleri, kısas-ı enbiyalar ve şiir gibi edebî eserler olarak sıralanabilir. Meselâ XI. Asırda yaşamış olan Ahmet Yesevî'ye ait Hikmetler içinde yer alan manzûmelerin bir kısmında Hz. Peygamber ve hayatı ile ilgili geniş bilgilerin bulunması, Türklerin Hz. Peygamber hakkında çok önceden beri bilgi sahibi olduklarını göstermektedir.⁴ Türkler, siyer konusunda Fars edebiyatından etkilenmişler ve Farsça'dan çeviri yapmışlardır. (Erşahin, 2000: 197)

Türkçe siyer kitaplarını şekil ve muhteva(içerik) olmak üzere iki başlık altında gruplandırabiliriz:

a) Şekil Bakımından Siyer Kitapları

Şekil bakımından ele aldığımızda siyer kitaplarını mensur, manzum ve nazım-nesir karışık olmak üzere üç başlık altında ele alabiliriz:

Mensur Siyer Kitapları: Siyer kitapları genellikle nesir şeklinde yazılmıştır. Üzerinde çalışma yaptığımız Bâkî'nin Meâlimü'l-Yakîn fî Sîreti Seyyidi'l-Mürselîn adlı eseri ve Manisalı Mahmud'un el-Mevâhibü'l-Ledünniye bi'l-Minahi'l-Muhammediye Tercümesi mensur şekilde kaleme alınan eserlere iyi birer örnektir.

Manzum Siyer Kitapları: Halk arasında daha hızlı yayılması amacıyla ve akıllarda tutulması kolay olduğu için nazm hâlinde yazılan siyer kitapları da vardır. Manzum siyerlerin büyük bir kısmı kısa ve altmış üç beyit ile doksan dokuz beyit arasında yazılmıştır. Bununla birlikte binlerce beyitten ibaret olan eserler de vardır. Buna örnek olarak da Türk Edebiyatı'nın bilinen en hacimli manzum siyeri olan Münîrî'nin Siyer-i Nebî'sini gösterebiliriz.

Nazım-Nesir Karışık Olan Siyer Kitapları: Bazı siyer kitapları, hem nazm hem de nesir olarak karışık bir şekilde yazılmıştır. Ancak, bu tür eserlerde nesir yönü daha ağır basmaktadır. Bu türe örnek olarak da Türk Edebiyatı'nda müstakil siyerlerden ilki, XIV.yy yazarlarından Erzurumlu Mustafa Darîr'in Siretü'n-Nebî isimli eserini verebiliriz. Eser, mensur olarak yazılmış olmasına rağmen içinde çok sayıda manzum parça vardır.

b) Muhteva Bakımından Siyer Kitapları

Siyer kitaplarını muhteva bakımından şu şekilde tasnif edebiliriz: (el-Shaman, 1982: XX-XXV)

Mevlid Manzûmeleri: Hz. Peygamber'in doğum gününü, dünyaya gelişini anlatan eserlerdir.

Mirâciye veya Miraçnâmeler: Hz. Peygamber'in miracını anlatan eserlerdir.

Hicretnâmeler: Hz. Peygamber'in hicretini anlatan eserlerdir.

⁴ Bkz., Ahmet Yesevî (1983). Dîvân-ı Hikmet'ten Seçmeler, (Hzl.: Kemal Eraslan), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 262, 263-273, 284, 285-291, 292, 293, 294, 295.

Hilye-i Şerifeler: Hz. Peygamber'in, boyu, yüzü, gözleri, kaşları, yürüyüşü gibi cismî sıfatlarını anlatan eserlerdir.

Esmâ-i Şerife: Hz. Peygamber'in isimlerinden bahseden eserlerdir.

Neseb-i Şerif: Hz. Peygamber'in, Hz. Âdem'den başlayarak, nesebinin silsilesini konu edinen eserlerdir.

Gazavât-ı Nebî: Hz. Peygamber'in askerî faaliyetlerini anlatan eserlerdir.

Delâil-i Nübüvve: Hz. Peygamber'in, vahyin inmeden önceki ve sonraki zamanlarda zuhur eden peygamberlik alâmetlerini anlatan eserlerdir.

Şemâil-i Şerife: Hz. Peygamber'in huylarını, sözlerini, sohbetlerini, ibadet etmesini, elbiselerini, yemek yemesini ve sair davranış ve hareketlerinin tümünü anlatan eserlerdir.

Hukuk ve Hasâis: Hz. Peygamber'in dünya ve ahiretteki hakları, müminlerin üzerindeki hakları ve Müslümanların onun karşısındaki tutum ve davranışlarından bahseden eserlerdir.

2) Türkçe Siyer Kitapları

Türkçe siyerler telif ve tercüme eserler olmak üzere iki kısımda incelenebilir. Tercüme eserlerin birçoğu, mütercimim çağdaşı bir müellifin eserini tamamen veya kısmen Türkçeye aktarması şeklinde ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla parça olarak değil de bütün olarak tercüme edilmiş eserlerin neredeyse tamamı muahhar dönem tarihçilere ait eserlerdir, ilk dönemlere ait tercüme eserlere pek rastlanmamıştır. Bilinen Türkçe ilk tercüme eser XIV. yüzyılın ikinci yarısına, ilk telif eser ise XVII. yüzyılın ilk çeyreğine aittir. İlk tercüme eser Erzurumlu Kadı Mustafa Darîr'in (ö.736/1393) "*Sîretü'n-Nebî*" adlı eseridir. Darîr eserini Ebu'l Hasan el-Bekrî'nin "*el-Envâr ve Miftâhü's-Sürûr ve'l-Efkâr fî Mevlidi'n-Nebiyyi'l-Muhtâr*" adlı eseri ile İbn Hisam'ın "*es-Sîretü'n-Nebeviyye*"sini tercüme ederek tamamlamıştır. İlk telif eser ise Alaşehirli Kadı Veysi'nin "*Siyer-i Nebî*"sidir. Osmanlı'da XIX. yüzyılın başlarına kadar yazılan Türkçe telif siyer sayısı, manzum ve mensur olmak üzere on altı kadardır. Bu sayı XIX. yüzyıldan XX. yüzyılın ilk çeyreğine kadar yirmi eser olarak tespit edilmiştir. (Erşahin, 2005: 335)

a) Tercüme Eserler

Kitâb-ı Siyer-i Nebî⁵: Erzurumlu Kadı Mustafa Darîr tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir. "*Tercümetü'd-Darîr*", "*Takdîmetü'z-Zâhir*" isimleriyle de anılmaktadır. Mütercim, bu'l Hasan el-Bekrî ile İbn Hisam'dan faydalanarak eseri tercüme etmiştir. Kadı Darîr, Ebu'l Hasan el-Bekrî'nin, Arapça "*el-Envâr ve Miftâhü's-Sürûr ve'l-Efkâr fî Mevlidi'n-Nebiyyi'l-Muhtâr*" adlı eserini esas almış ve kimi yerlerde de İbn Hisam'ın "*es-Sîre*"sine başvurmuştur. (Erşahin, 2005: 339)

Meâlimu'l-Yakîn fî Sîret-i Seyyidi'l-Mürselîn: İmam Kastallânî'nin (ö.923/1517) Mevâhibü'l-Ledüniyye adlı eserinin Şair Bâkî (ö.1008/1599) tarafından yapılan tercümesidir. Sadrazam Sokullu Mehmed Paşa'nın isteği doğrultusunda tercüme edilmiştir. Üzerinde çalışma yaptığımız eserdir.

Siyer-i Kazerûnî Tercümesi: Fars edebiyatında "*Siyer-i Afîf*" veya "*Siyer-i Kazerûnî*" adıyla tanınan siyer kitabınının Türkçe ilk tercümesidir. 1595 tarihinde İznikli Vahyîzâde Mehmed b. Ahmed (ö.1018/1609) tarafından Üsküdar Dâru'l-Hadis'te müderris iken tamamlanmıştır. (el-Shaman, 1982: LXVI-LXVII)

⁵ Bkz. Mustafa Darîr (1977). Kitâb-ı Siyer-i Nebî: Peygamber Efendimiz'in Hayatı, C. I-III, Hzl.: Faruk Gürtunca, İstanbul.

Şevâhidü'n-Nübüvve Tercümesi: Abdurrahman Molla Câmî (ö.898/1492) tarafından Farsça olarak kaleme alınan *Şevâhidü'n-Nübüvve adlı* eserinin, Mütercim Lâmiî Çelebi (ö.938/1532) tarafından yapılan tercümesidir. (Erşahin, 2005: 340)

Ravzatü'l-Ahbâb fî Sîreti'n-Nebî ve'l Ashâb Tercümesi: Ataullah b. Fazlullah Hüseyinî es-Şirâzî (ö.926/1520)'ye ait olan Ravzatü'l-Ahbâb adlı Farsça eser, Magnisâvi Benlizâde Mahmud (ö.1138/1725) tarafından Türkçeye aktarılmıştır.⁶

Siyer-i Halebî Tercümesi: Ragıp Paşa'nın hocası denmekle meşhur olan İbrahim b. Mustafa el-Halebî el-Mudarî'nin "*Nazmu's-Sîreti'n-Nebeviyye*" adlı eserinin ilk Türkçe tercümesidir. XIX. Asır Osmanlı yazarlarından Ayntablı Mütercim Asım Efendi (ö.1235/1820) tarafından III. Sultan Selim zamanında tercüme edilmiştir.

Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî ve Şemâil-i Fütüvvet-i Ahmedî veya Meâricü'n-Nübüvve Tercümesi: Molla Muin Miskin'in "*Meâricü'n-Nübüvve*" adlı eserinin ikinci tercümesi olan bu siyer kitabı, Altıparmak adıyla meşhur Üsküplü Çıkrıkçızâde Mehmed (ö.1033/1623) tarafından kaleme alınmıştır. Halk tarafından çok rağbet gören bu eser, "*Altıparmak Tarihi*" adıyla tanınmıştır.

Altıparmak'ın tercümesi, sade dil kullanmasından dolayı halk arasında daha önce yapılan Koca Nişancı Celâlzâde Mustafa Çelebi'nin tercümesinden daha fazla yaygınlaşmıştır.

Tercümetü'l-Müntehâb min Siyeri'r-Rasûl: Ebu'l-Hasen el-Bekrî siyerinden, İbrahim Ganim Efendi (ö.1230/1815 yılından sonra) tarafından yapılmış tercümedir. Telif tarihi 1815, istinsah tarihi 1817'dir. (el-Shaman, 1982: XCV-XCVI)

El-Vefâ-i İbnü'l Cevzî Tercümesi: Bağdatlı Abdurrahman İbnü'l-Cevzî (ö.579/1200)'nin *el-Vefâ fî Fazâili'l-Mustafa* adlı eserinin, Ahmed Neylî Mirzazâde (ö.1161/1748) tarafından yapılan Türkçe tercümesidir.(Erşahin 2005: 347) Eserde Hz. Peygamber'in doğumu, nesebi, hayatı, mucizeleri ve ashabın fazileti gibi konular yer almaktadır.

İsraku't-Tevârih Tercümesi: Kadı Aduddîn b. Abdurrahman'ın (ö. 756/1355) kaleme aldığı *İsraku't-Tevârih* adlı eser, Gelibolulu Mustafa Ali tarafından *İsraku't-Tevârih Zübdetü't-Tevârih* adı ile Türkçeye çevrilmiştir. Eser Hz. Peygamber'den önceki peygamberlerden, Hz. Peygamber'e, onun evlatları ve akrabalarından, Aşere-i Mübeşşere'ye ve İmam Gazâlî'ye kadar gelmiş büyük imamlar ve âlimlerden bahsetmektedir.⁷ (Erşahin 2005: 347)

b) Telif Eserler

Manzum Siyer-i Nebî: Amasyalı Münirî İbrahim Mehmed Çelebi (ö.927/1520) tarafından kaleme alınan bu eser, Türkçe yazılmış siyer kitaplarının en hacimlilerindedir. Kadı Mustafa Darîr'in "*Siyer-i Nebî*"sinin manzum hâli olarak kabul edilmektedir. Eserin içerisinde kaynak olarak İbn İshak ve Ebu'l-Hasan el-Bekrî'ye de atıfta bulunulmuştur.⁸ (el-Shaman, 1982: LVI-LIX)

Türk Edebiyatı'nın bilinen en hacimli manzum siyeri olan bu eser 7 cilt üzere tertip edilmiş olup tahminen 33.000 beyitten oluşmaktadır. (Ay, 2006: XXX)

Dürretü't-Tâc fî Sîret-i Sâhibi'l-Mîrâc: Halk arasında Alaşehirli Kadı Veysî olarak tanınan Üveys b. Mehmed (öl. H.1037/M.1628) tarafından kaleme alınmıştır. Rivayetleri

⁶ Bkz. Eş-Şirâzî Ataullah b. Fazlullah Hüseyinî (1268/1851). *Ravzatü'l-Ahbâb fî Sîreti'n-Nebî ve'l Ashâb*, I-IV, Çev.: Magnisâvi Benlizâde Mahmud, İstanbul, Dâru't-Tıbbai Âmire; Ataullah b. Fazlullah, Benlizade Mahmut Efendi (2003) Sevgilinin Bahçesi (Ravzatü'l-Ahbâb Tercümesi), Haz.: Ramazan Balcı, İstanbul, Gelenek Yayıncılık.

⁷ Yazma Nüshaları için bkz: İ.Ü. Merkez Ktb. no. 11875-11876, Süleymaniye Ktb. İzmir Böl. no. 59665.

⁸ Eserin yazma nüshası Topkapı Sarayı Müzesi Ktb. Koşular Bölümü no.1039'da bulunmaktadır.

güvenilir kaynaklara dayanır. Çeşitli Arapça ve Farsça kaynaklara müracaat edilerek yazılan eserde; tefsir, hadis ve edebiyat kitaplarına da atflarda bulunulmuştur. Müellifinin ölümü nedeniyle yarım kalan eser üzerine birçok zeyil yazılmıştır. (Banarlı, 1983: 681)

Ağır bir üslûpla kaleme alınmasına rağmen Türkler arasında büyük itibar görmüştür. Yazar eserini Mekkî ve Medenî diye iki bölüme ayırmış ve Bedir savaşına kadar getirmiştir. Birçok yazma nüshası olan eser, H.1245'te 2 cilt hâlinde Bulak'ta, H.1286'da 350 sayfa hâlinde İstanbul'da basılmıştır. Şair Nâbî, Nazmizâde el-Bağdadî (öl. H.1134), Atâullah Nev'izâde Atayî birer zeyl yazarak eseri tamamlamışlardır. (Öztürk, 1997: 29-30.)

Siyer-i Nebî: XVIII. asır Osmanlı şairlerinden Abdalbâkî Ârif Efendi (ö.1125/1713) tarafından manzum olarak kaleme alınan siyerdir.⁹ Arapça ve Farsça siyer kaynaklarından istifade edilerek yazılmıştır. Tamamlanamayan bu eser, Damat İbrahim Paşa'nın isteği üzerine Arif Efendi'nin damadı Faiz Efendi tarafından tamamlanmıştır. Dönemin meşhur bestekârlarından Yusuf Efendi tarafından da bestelenmiştir.¹⁰ (Erşahin 2005: 350)

Manzûme-i Siyer-i Nebî ve Fezâil-i Evlâd-ı Rasul: Bağdâdî Abdulfettâh Şefkat Efendi (ö.1242/1826) tarafından III. Selim zamanında kaleme alınmıştır.¹¹ (Erşahin 2005: 351)

Manzum Siyer-i Nebî: İstanbullu İbrahim Hanif Efendi (ö.1217/1802) tarafından manzum tarzda yazılmış bir siyer kitabıdır. Veysî'nin siyeriyle bazı benzerlikler arz etmektedir. Eserde Mevlana'nın Mesnevi'sinden beyitler bulunmaktadır. (el-Shaman, 1982: LXXXIX)

Ziyâü'l-Cinân ve Şifâü'l-Cenân: İbrahim b. Ahmed Takadî (ö.1255/1839) tarafından yazılmıştır. (el-Shaman, 1982: XCVIII)

Mevhibe-i Seniye mine's-Siret-i'z-Zekiyye: Ahmed b. İbrahim Tobhanevî (ö.1183/1769'dan önce) tarafından kaleme alınmıştır. Muhtasar bir siyer olup Kastallânî'nin *Mevâhib*'inin kısmen tercümesi olduğu da belirtilmektedir. (el-Shaman, 1982: LXXXVI-LXXXIX; Erşahin 2005: 350)

Siyer-i Nebî: Kâtip ve aynı zamanda vakanüvis olan Seyyid Mehmed Hakim (ö.1184/1770) tarafından kaleme alınmıştır. (Babinger, 2000: 327)

Ahsenü'l-Ahbâr: Padişah II. Mahmud zamanında Enderûn-i Hümayun Seferli koğuşu çavuşlarından Ahmed Vehbi Efendi (ö.1235/1820'den sonra) tarafından kaleme alınmıştır. 1235/1820 yılında yazılan eser, Hz. Peygamber'in hayatından ve Mekke'nin vasıflarından bahsetmektedir. (Tahir, 1975: 9)

Siyer ve Ensâb-ı Nebî ve Menâkıb-ı Ashâb: Mehmed Said b. Pîr Osman (ö.1234/1818 yılından sonra) tarafından yazılmıştır. (el-Shaman, 1982: XCVI)

Levâmiü'n-Nûr: Mehmed Tevfik Paşa tarafından yazılmıştır. 1308 yılında İstanbul'da basılmıştır.¹²

Mir'at-ı Muhammediye ve Menâkıb-ı Ahmediye: Yusuf Ziya Yozgatî tarafından 1313 yılında yazılmış ve İstanbul'da basılmıştır.¹³

Akvâmu's-Siyer: Düzceli Yusuf Suad tarafından yazılmıştır. 1327'de İstanbul'da basılmıştır.¹⁴

⁹ Yazma nüshaları: Süleymaniye Ktb. Hamidiye Bölümü. no. 50682, Hüseyin Paşa Böl. no. 56233, Nuruosmaniye Ktb. no.33, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüp. Hazine Böl.no.1073, T.C. Kültür Bakanlığı Atıf Ef. Ktb. no. 619.

¹⁰ Bkz. Abdulfettah Şefkat Efendi, *Siyeru'n-Nebî: Manzum*, İstanbul, Matbaa-i Hürriyet, t.y.

¹¹ Eserin Yazma Nüshası: Yapı Kredi Bankası Ktb. no. 768.

¹² Bkz. Mehmed Tevfik, (1308), *Levâmiü'n-Nûr*, İstanbul, Matbaa-i Ebu'z-Ziya.

¹³ Bkz. Yusuf Ziya Yozgatî (1313), *Mir'at-ı Muhammediye ve Menâkıb-ı Ahmediye*, İstanbul, Matbaa-i Amire.

¹⁴ Bkz. Yusuf Suad (1327), *Akvâmu's-Siyer*, İstanbul, Yeni Osmanlı Matbaası.

Hayat-ı Hazret-i Muhammed: Lütfullah Ahmed tarafından kaleme alınan eser, 1331-1332 yılından İstanbul'da yayımlanmıştır.¹⁵

Siyer-i Celîle-i Nebeviye ve Şemâil-i Şerîfe-i Mustafaviyye: Konyalı Hüseyin b. Tevfik tarafından yazılmış ve 1338/1922 yılında basılmıştır. (el-Shaman, 1982: XCVIII)

Ecmelü's-Siyer li Ekmeli'l-Beşer: Aksekili Mustafa Hakkı tarafından kaleme alınmış, 1340/1924'te İzmir'de basılmıştır.¹⁶

Sonuç

Nesebi, doğumu, çocukluğu, gençlik yılları, peygamberliği, Mekke ve Medine'de meydana gelen olaylar ve gerçekleşen savaşları da içine alacak şekilde, doğumundan ölümüne kadar Hz. Peygamber (s.a.s)'in hayatından söz eden kitaplara "Siyer-i Nebî", "es-Siretü'n-Nebeviyye" veya kısaca "Siyer" adı verilmiştir. Siyer ilmi, çeşitli ilimlerle etkileşim içindedir. Hz. Muhammed'in söz ve fiillerinin kayıt altına alınması yönüyle hadis ilminin, doğum öncesi cahiliyye döneminden ölümüne kadar kronolojik olarak hayatını incelemesi yönüyle de İslâm tarihinin temellerini oluşturur.

Siyer yazıcılığının doğuşuna etki eden birçok unsur vardır. Bunların başında da Müslümanların, Resulullah'ın örnek vasıflarını gelecek nesillere bir bütün olarak aktarma isteği gelmektedir. Müslümanlar arasında Hz. Peygamber'in hadislerini ve doğumundan vefatına kadar hayatını tespit etmek ihtiyacı İslâm'ın çok erken dönemlerinde ortaya çıkmıştır. Kur'an'da, Hz. Peygamber'in Müslümanlar için her konuda örnek olarak takdim edilmesi, kısacası Hz. Muhammed'i bilmek ve tanımak, en mükemmel şekliyle İslâm'ı ve kulluğun en güzel örneğini bilmek ve tanımak anlamına geldiğinden, Müslümanların Hz. Peygamber'e ve İslâm'a bağlılıkları, meğâzî ve siyer bilgilerinin tespit edilmesini gerekli kılmıştır. Bununla birlikte hukuki ihtiyaçlar, siyasi çekişmeler, Hz. Peygamber ve sahabelerinin haberlerini ve ilk Müslümanların yaşadığı hadiseleri kaybolmaktan koruma düşüncesi, Hz. Peygamber'in siyerinin toplanmasını mecbur kılmıştır.

Siyer alanındaki çalışmaları; başlangıç dönemi, risâleler dönemi, cem' dönemi, tasnif-telif dönemi, klasik nakil dönemi, karşılaştırmalı nakil dönemi gibi dönemlere ayırabiliriz.

Türkler, Müslüman olduktan sonra diğer toplumlar gibi Hz Muhammed'i tanıma gayreti içine girmişlerdir. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in hayatı, şemâili, ahlakî özellikleri, methi, gazve ve seriyyeleri gibi daha birçok alanla ilgili sayısız eser yazmışlardır. Bu eserlerin birçoğu Arapça ve Farsçadan tercüme olup telif eserler ilerleyen dönemlerde verilmeye başlanmıştır. Bu eserler arasında en önemli yer, onun hayatına dair yazılmış olan siyer kitaplarının olmuştur.

Türkler, Hz. Peygamber hakkındaki bilgilerini önceleri sözlü kaynaklardan almışlar, daha sonraları ise hadis kitapları, siyerler, genel İslam tarihleri, kısas-ı enbiyalar gibi yazılı kaynaklara da ulaşmışlardır.

Türkler, Arapça ve Farsça eserleri kendi dillerine çevirerek dinî alandaki bilgi eksikliklerini tamamlama gayreti içerisinde olmuşlardır. Kuşkusuz bu tercüme çalışmasını ikinci bir aşama yani telif aşaması izlemiştir. Türklerin kendi dillerinde yazdıkları ilk siyer kitabının adı ve yazılış tarihi henüz kesin olarak tespit edilememekle birlikte çoğu, dinî konuda olduğu gibi siyer alanında da, komşuları olan Farsların oluşturduğu edebiyattan etkilendikleri ve bu dilden yapılan çevirilerin etkisinde kaldıkları tahmin edilebilir. Bilinen Türkçe ilk tercüme eser XIV. yüzyılın ikinci yarısında, Erzurumlu Kadı Mustafa Darîr'in (ö.736/1393) "*Sîretü'n-Nebî*" adlı eseridir. İlk telif eser ise XVII. yüzyılın ilk çeyreğinde kaleme alınan Alaşehirli Kadı Veysî'nin "*Siyer-i Nebî*"sidir.

¹⁵ Bkz. Lütfullah Ahmed (1331). *Hayât-ı Hz. Muhammed*, C. I-III, İstanbul, Maarif Kütüphanesi.

¹⁶ Aksekili Mustafa Hakkı, (1340/1924). *Ecmelü's-Siyer li Ekmeli'l-Beşer*, İzmir, Maarif Kitaphanesi.

Siyer kitaplarını muhteva bakımından mevlid manzûmeleri, mirâciye veya miraçnâmeler, hicretnâmeler, hilye-i şerifeler, esmâ-i şerife, neseb-i şerif, gazavât-ı nebî, delâil-i nübüvve, şemâil-i şerife, hukuk ve hasâis başlıklarıyla tasnif edebiliriz. Edebiyat tarihimizdeki şair ve yazarların çoğu bu türlerin en az biriyle bir eser kaleme almışlardır.

KAYNAKÇA

- ABDULFETTAH Şefkat Efendi (t.y.). *Siyerü'n-Nebî: Manzum*, İstanbul: Matbaa-i Hürriyet.
- AHMED b. Hanbel (t.y.). *Müsned-i Ahmed b. Hanbel, C. III.*, Beyrut: Dâru Sadr.
- AKSEKİLİ, Mustafa Hakkı (1340/1924). *Ecmeli's-Siyer li Ekmeli'l-Beşer*, İzmir: Maarif Kütüphanesi.
- ALGÜL Hüseyin (1997). *İslam Tarihi, C. I*, İstanbul: Gonca Yay.
- AY, Ümran (2006). *Münîrî'nin Manzum Siyer-i Nebî'si*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- BABİNGER, Franz (2000). *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, Çev.: Coşkun Üçok, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ERGUN, Sadettin Nüzhet (1936). *Bâkî, Mahmud Abdülbâkî (Ö. 1600), Bâkî, Hayatı ve Eserleri*, İstanbul: Bozkurt Matbaası.
- ERŞAHİN, Seyfettin (2000). "Türklerin Hz. Muhammed Hakkındaki İlk Bilgi Kaynaklarından Kısas-ı Enbiyalar: Kısas-ı Rabguzi Örneği" *Diyanet İlmî Dergi, Hz. Muhammed Özel Sayısı*, Ankara.
- (2005). "Osmanlı Toplumunun Hz. Muhammed Hakkındaki Bilgi Kaynakları Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi", *İslami Araştırmalar Dergisi, C. XVIII, S. 3*.
- EŞ-ŞİRÂZÎ Ataullah b. Fazlullah Hüseyinî (1268/1851). *Ravzatü'l-Ahbâb fî Sireti'n-Nebî ve'l Ashâb, I-IV*, Çev.: Magnisâvi Benlizâde Mahmud, İstanbul: Dâru't-Tıbbai Âmire.
- GÜNALTAY, Şemsettin (1991). *İslâm Tarihinin Kaynakları-Tarih ve Müverrihler*, (Haz.: Yüksel Kanar) İstanbul: Endülüs Yayınları,
- HIZLI, Mefail (1992). "Siyer", *Şâmil İslâm Ansiklopedisi, C. V*, Haz.: Ahmet Ağırakça vd. İstanbul: Şâmil Yayınevi.
- HİZMETLİ, Sabri (2006). *İslâm Tarihi-İlk Dönem*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- HOROVİTZ, Josef (2002). *İslâmî Tarihçiliğin Doğuşu*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- İPEKTEN, Haluk (1993). *Bâkî, Hayatı, Sanatı, Eserleri, 2. bs.*, Ankara.
- İZ, Fahir (1964). *Eski Türk Edebiyatında Nesir I*, İstanbul.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad (1980). *Türk Edebiyatı Tarihi, 2. bs.*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- LATİFİ, Tezkire-i Latifi, British Library, Or. 5444.
- LEVEND, Agâh Sırrı (1988). *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: TTK Basımevi.
- LÜTFULLAH Ahmed (1331). *Hayât-ı Hz. Muhammed, C. I-III*, İstanbul: Maarif Kütüphanesi.
- TAHİR, Bursalı Mehmed (1975). *Osmanlı Müellifleri, C. III*, İstanbul: Meral Yayınları.
- MASSAD Süveylim Ali el-Shaman (1982). *Türk Edebiyatında Siyerler ve İbn Hişam'ın Siyeri'nin Türkçe Tercümesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.
- MEHMED Tevfik (1308). *Levâmiu'n-Nûr*, İstanbul: Matbaa-i Ebu'z-Ziya.
- MENİNSKİ, Franciscus a Mesgnien (2000). *Thesaurus Linguarum Orientalium Turcicae, Arabicae, Persicae*, İstanbul: Simurg Yayıncılık.
- Mevsûatü'l-Hadîsi'sh-Şerîf (Kütübü't-Tis'a Konkordansı) CD'si.

- MUSTAFA Darîr (1977). *Kitâb-ı Siyer-i Nebî: Peygamber Efendimiz'in Hayatı*, C. I-III, Haz.: Faruk Gürtunca, İstanbul.
- Z, Şaban (2006). *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÖZDEMİR, Mehmet (2003). "Siyer Yazıcılığındaki Değişim Üzerine", *Kutlu Doğum Sempozyumu*, Yayınlanmamış Bildiri, Ankara.
- ÖZTÜRK, Nuran (1997). *Siyer Türü ve Siyer-i Veysî*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- UNAT, Faik Reşit (1994). *Hicrî Tarihleri Milâdî Tarihe Çevirme Kılavuzu*, 7. bs., Ankara: TTK Basımevi.
- YARDIM, Ali (1989). "Hz. Peygamber'i Anlatan İlim Dalları ve Şemâil Nev'i", *Diyanet Dergisi*, Peygamberimiz (SAV) Özel Sayısı, Dinî, İlmî ve Edebî Üç Aylık Dergi, Ankara, s. 213-220.
- YESEVÎ, Ahmet (1983). *Dîvân-ı Hikmet'ten Seçmeler*, (Haz.: Kemal Eraslan), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- YUSUF Suad (1327). *Akvâmu's-Siyer*, İstanbul: Yeni Osmanlı Matbaası.
- YUSUF Ziya Yozgatî (1313). *Mir'at-ı Muhammediye ve Menâkıb-ı Ahmediye*, İstanbul: Matbaa-i Amire.
- www.isam.org.tr